

**Віталій Зянько,
Ірина Єпіфанова
Дмитро Мельничук**

МІЖНАРОДНІ РОЗРАХУНКИ І ВАЛЮТНІ ОПЕРАЦІЇ

Міністерство освіти і науки України
Вінницький національний технічний університет

**Віталій Зянько,
Ірина Єпіфанова
Дмитро Мельничук**

МІЖНАРОДНІ РОЗРАХУНКИ І ВАЛЮТНІ ОПЕРАЦІЇ

Навчальний посібник

Вінниця
ВНТУ
2021

УДК 339.072(075.8)

З-99

Рекомендовано до друку Вченою радою Вінницького національного технічного університету Міністерства освіти і науки України (протокол № 15 від 31.05.2021 р.)

Рецензенти:

К. В. Ковтуненко, доктор економічних наук, професор

В. В. Джеджула, доктор економічних наук, професор

В. В. Гурочкіна, доктор економічних наук, доцент

Зянько, В. В.

З-99 Міжнародні розрахунки і валютні операції : навчальний посібник / Зянько В. В., Єпіфанова І. Ю., Мельничук Д. П. – Вінниця : ВНТУ, 2021. – 106 с.

ISBN 978-966-641-854-1

Посібник присвячено матеріалам лекційного курсу з дисципліни «Міжнародні розрахунки і валютні операції» для студентів, що навчаються за спеціальністю 073 «Менеджмент» освітньої програми – Менеджмент фінансово-кредитної діяльності.

Мета посібника – надати студентам можливість ґрунтовніше вивчити аудиторний матеріал, опрацювати теми, відведені на самостійну роботу, і підготуватися до іспиту, а також застосувати отримані знання для подальшої фахової роботи.

Перелік та зміст тем відповідає програмі вказаної вище дисципліни.

УДК 339.072(075.8)

ISBN 978-966-641-854-1

© В. В. Зянько, І. Ю. Єпіфанова,
Д. П. Мельничук, текст, 2021

© ВНТУ, видання, 2021

З М І С Т

Тема 1 ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ РОЗРАХУНКІВ»	5
1.1 Економічна суть міжнародних розрахунків та чинники, що впливають на їх ефективність	5
1.2 Способи оплати під час проведення міжнародних розрахунків	8
1.3 Роль національних і колективних валют та золота в міжнародних розрахунках	12
<i>Контрольні запитання</i>	19
Тема 2 ВАЛЮТНО-ФІНАНСОВІ ТА ПЛАТІЖНІ УМОВИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ УГОД	21
2.1 Валюта ціни і методи її визначення	21
2.2 Визначення валюти платежу та курсу перерахунку валюти ціни у валюту платежу, якщо вони не збігаються	23
2.3 Визначення умов розрахунків (платежу)	26
2.4 Визначення способу оплати та банків, через які буде здійснюватися розрахунок	27
<i>Контрольні запитання</i>	31
Тема 3 РИЗИКИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ	33
3.1 Ризики країни та способи захисту від них	34
3.2 Банківські ризики та способи їх оцінювання	36
3.3 Валютні ризики та методи їх страхування	38
3.4 Ризики контрагента: види та заходи щодо страхування	41
<i>Контрольні запитання</i>	42
Тема 4 РОЛЬ БАНКІВ В ОРГАНІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ РОЗРАХУНКІВ	43
4.1 Система міжбанківських комунікацій	43
4.2 Система СВІФТ та інші міжнародні системи грошових переказів (МСГП)	47
4.3 Відкриття і ведення валютних рахунків та купівля банками іноземної валюти для міжнародних розрахунків	52
<i>Контрольні запитання</i>	55

Тема 5 УМОВИ ПОСТАЧАННЯ І ДОКУМЕНТИ У МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ.....	57
5.1 Характеристика зовнішньоторговельного контракту.....	57
5.2 Умови постачання товару. Правила Incoterms 2020.....	59
5.3 Види документів у разі міжнародних постачань.....	68
<i>Контрольні запитання</i>	77
Тема 6 МЕХАНІЗМ КРЕДИТУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ МІЖНАРОДНИХ РОЗРАХУНКІВ	78
6.1 Види кредитів у зовнішньоекономічній діяльності.....	78
6.2 Порядок визначення відсоткової ставки за користування кредитом.....	81
6.3 Форми кредитування імпортера та процедура отримання ним позики під товар	84
6.4 Форми кредитування експортера та умови, за яких банк погоджується надати йому кредит.....	87
<i>Контрольні запитання</i>	93
Інформаційні джерела.....	94
Додатки.....	97

Тема 1 ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ РОЗРАХУНКІВ

- 1.1 Економічна суть міжнародних розрахунків та чинники, що впливають на їх ефективність
- 1.2 Способи оплати під час проведення міжнародних розрахунків
- 1.3 Роль національних і колективних валют та золота в міжнародних розрахунках

1.1 Економічна суть міжнародних розрахунків та чинники, що впливають на їх ефективність

Здійснення міжнародних розрахунків обумовлено наявністю взаємозв'язків між національними економіками. Розвиток міжнародних розрахунків відображає еволюцію міжнародних відносин, валютних систем та фінансових ринків, включно й ринок фінансових послуг. Потреба у міжнародних розрахунках зумовлена міжнародною торгівлею, експортом капіталу, міграційними процесами тощо.

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується подальшим поглибленням і зміцненням міжнародних відносин, а значить, передбачає розширення міжнародних розрахунків та їх регулювання. Державне регулювання міжнародних розрахунків реалізується за кількома напрямками. Зокрема, держава впливає на систему розрахунків власне тим, що часто сама бере в них участь та періодично вводить певні валютні обмеження, створюючи органи валютного контролю тощо, а також впливає на рахунки через систему міжнародних організацій.

В умовах глобалізації та поглиблення міждержавних відносин Україна є активним учасником міжнародних економічних, політичних і культурних відносин, а також бере активну участь у міжнародній торгівлі, що дозволяє не тільки ефективно використовувати наявні ресурси, але і брати участь у міжнародній торгівлі. Це дозволяє не лише максимально ефективно використовувати наявні в державі ресурси, а й долучатися до процесів науково-технічного прогресу та задовольнити своїх громадян продукцією чи послугами іноземних контрагентів, які не представлені на вітчизняному ринку. Окрім того, для досягнення підприємницького успіху цілком очевидним є прагнення українських підприємств виходити на зовнішні ринки, займатися зовнішньо-економічною діяльністю (ЗЕД). Водночас їм доводиться мати справу з різними формами міжнародних розрахунків. Аби складна система вибору форм міжнародних розрахунків між експортерами й імпортерами не стримувала розвиток ЗЕД українських підприємств, вона має здійснюватися якомога ефективніше.

Останнім часом безпрецедентний негативний вплив на міжнародну торгівлю чинить пандемія COVID-19. Відповідно заходи, спрямовані на приборкання поширення хвороби, позначаються на світовій економіці. Усе частіше виникають перебої у роботі міжнародних повітряних перевезень вантажів, ускладнювальним чинником для торгівлі є існуючі обмеження на експорт товарів. За офіційною статистикою СОТ упродовж 2020–2021 років понад 80 країн, зокрема й Україна, запровадили обмеження на експорт в результаті пандемії COVID-19 з метою подолання критичної нестачі продукції на національному рівні. З огляду на нові виклики, спричинені пандемією COVID-19, Україні необхідно шукати шляхи вирішення нагальних та актуальних питань з розвитку зовнішньої торгівлі, укріплення взаємодії держави та бізнесу, впровадження нових механізмів стимулювання експорту. Адже участь країни у міжнародній торгівлі дозволяє ефективніше використовувати наявні ресурси та бути в курсі останніх досягнень науково-технічного прогресу.

Міжнародні розрахунки – це грошові розрахунки між установами, компаніями, банками і фізичними особами, пов'язані з переміщенням матеріальних цінностей і послуг в міжнародній торгівлі.

Міжнародні розрахунки призначені для регулювання умов платежів, вимог і грошових зобов'язань, що виникають між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності (юридичними особами та громадянами різних країн) відповідно до існуючої міжнародної практики, норм і звичаїв.

Основа міжнародних розрахунків – зовнішня торгівля товарами і послугами. Але міжнародні розрахунки охоплюють не тільки торгівлю, а й також некомерційні операції (операції, що виконуються освітніми та дослідницькими установами тощо), кредитні відносини (відносини, що виникають з приводу здійснення конкретних маркетингових досліджень, таких як вивчення фінансового становища та кредитоспроможності позичальника, регулювання механізму кредитування, кредитування оплати і т. ін.) і руху капіталу між окремими країнами, що пов'язано, зокрема, з інвестуванням венчурного капіталу в будівництво об'єктів за кордоном, придбанням існуючих фірм і прав власності, надання економічної допомоги іншим країнам тощо.

Однак більшість міжнародних розрахунків відіграють роль посередника у міжнародних торговельних відносинах. Процес міжнародної торгівлі починається з продажу товарів експортерами (тими, хто вивозить товари за кордон) імпортерам (тобто тим, хто ввозить товари з-за кордону).

Оскільки продаж – це обмін товару на грошовий еквівалент, то з юридичної точки зору торгівля – це акт, за допомогою якого майно (товари) передається однією стороною (продавцем) іншій стороні (покупцеві) в обмін на отриману грошову вартість. Іншими словами, товар обмінюється за відомою формулою: «товар – гроші – товар».

З одного боку, розрахунки стають останнім етапом виробничого і маркетингового процесу, в результаті якого відбувається загальне ви-

знання корисності продукту, відшкодовуються витрати на його виробництво, а дохід генерується і розподіляється. З іншого боку, розрахунки – це перша стадія наступного циклу, передумова чи причина безперервного відтворення.

Таким чином, ефективна організація рахунків сприяє нормальному обороту коштів і забезпечує безперервну реалізацію продукції.

На стан міжнародних розрахунків впливає цілий ряд чинників, серед яких:

- стан політичних і економічних відносин між країнами;
- положення країни на грошовому і товарному ринках;
- ефективність державних заходів з регулювання зовнішньої економіки;
- валютне законодавство;
- правила і норми міжнародної торгівлі;
- регулювання міждержавних комерційних потоків, послуг і капіталу;
- відмінності в рівні інфляції в кожній країні;
- стан платіжного балансу;
- рівень розвитку кредитно-банківської системи та її інститутів в країні і регіонах країни;
- фінансове становище та міжнародна репутація банків;
- умови зовнішньоторговельних контрактів і договорів позики;
- конвертованість валют і т. ін.

Беручи до уваги вищевказані фактори, міжнародні розрахунки потрібно виділити в автономну систему, тісно пов'язану з рухом товарно-матеріальних цінностей.

Основними суб'єктами міжнародних розрахунків є експортери, імпортери і обслуговувальні банки. Між ними виникають економічні відносини, пов'язані з рухом товаророзпорядчих документів і операційною обробкою платежів.

Провідна роль в міжнародних розрахунках належить банкам. У сучасних умовах банки не тільки виступають посередниками між експортерами та імпортерами, а й виконують функції кредиторів, фінансують зовнішньоторговельні операції, виконують контрольні функції, виступають поручителями (гарантами) оплати. Зазвичай банки встановлюють свої вимоги до умов і форм оплати, які експортери й імпортери зобов'язані враховувати.

Ступінь впливу банків у міжнародних розрахунках залежить від ряду чинників, зокрема:

- розміру зовнішньоекономічних зв'язків країни;
- купівельної спроможності національної валюти;
- спеціалізації банків, їх фінансового стану, комерційної репутації, мережі філій і кореспондентських рахунків.

З метою розумного здійснення міжнародних розрахунків банки, відповідно до структури і термінів майбутніх платежів, відкривають та підтримують необхідні валютні позиції в різних валютах і проводять політику диверсифікації своїх валютних резервів.

Інформаційні джерела

1. Класифікатор іноземних валют та банківських металів [Електронний ресурс]: Положення, затв. постановою Правління НБУ від 04.02.1998 № 34 зі змінами та доповненнями: у ред. постанови Правління НБУ від 28.04.2020, підстава – v0057500-20. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0521500-98#n15>. – Назва з екрана.
2. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс]: Закон України від 7 груд. 2000 р. № 2121-III зі змінами та доповненнями: станом на 29.05.2020. / Законодавство України: [веб-сайт Верховної Ради України]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>. – Назва з екрана.
3. Про валюту і валютні операції [Електронний ресурс]: Закон України від 21.06.2018 р. № 2473-VIII зі змінами та доповненнями: станом на 28.04.2020 р. / Законодавство України: [веб-сайт Верховної Ради України]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19> – Назва з екрана.
4. Про обіг векселів в Україні [Електронний ресурс]: Закон України від 05.04.2001 р. № 2374-III зі змінами та доповненнями: станом на 13.02.2020, підстава – 440-IX/ Законодавство України: [веб-сайт Верховної Ради України]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2374-III#Text> – Назва з екрана.
5. Про структуру валютного ринку України, умови та порядок торгівлі іноземною валютою та банківськими металами на валютному ринку України [Електронний ресурс]: Положення, затв. постановою Правління НБУ від 02.01.2019 № 1 зі змінами та доповненнями: у ред. постанови Правління НБУ від 08.02.2020, підстава – v0016500-20. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001500-19>. – Назва з екрана.
6. Про транскордонне переміщення валютних цінностей [Електронний ресурс]: Положення, затв. постановою Правління НБУ від 02.01.2019 № 3. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003500-19#Text>. – Назва з екрана.
7. Про заходи захисту та визначення порядку здійснення окремих операцій в іноземній валюті [Електронний ресурс]: Положення, затв. постановою Правління НБУ від 02 січня 2019 року № 5 зі змінами та доповненнями: у ред. постанови Правління НБУ від 29.08.2020, підстава – v0126500-20. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005500-19#Text>. – Назва з екрана.
8. Про порядок здійснення операцій з чеками в іноземній валюті на території України [Електронний ресурс]: Положення, затв. постановою Правління НБУ від 29.12.2000 № 520 зі змінами та доповненнями: у

- ред. постанови Правління НБУ від 16.07.2020, підстава – v0099500-20. – Текст. дані. – Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0152-01#Text>. – Назва з екрана.
9. Про порядок здійснення банками операцій за акредитивами [Електронний ресурс]: Положення, затв. постановою Правління НБУ 03.12.2003 № 514 зі змінами та доповненнями: у ред. постанови Правління НБУ від 16.07.2020, підстава – v0099500-20. – Текст. дані. – Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1213-03#Text>. – Назва з екрана.
 10. Про порядок здійснення банками операцій за гарантіями в національній та іноземних валютах [Електронний ресурс]: Положення, затв. постановою Правління НБУ 15.12.2004 № 639 зі змінами та доповненнями: у ред. постанови Правління НБУ від 16.07.2020, підстава – v0099500-20. – Текст. дані. – Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0041-05#Text>. – Назва з екрана.
 11. Про порядок надання банками Національному банку України інформації щодо договорів, які передбачають виконання резидентами боргових зобов'язань перед нерезидентами-кредиторами за залученими резидентами кредитами, позиками [Електронний ресурс]: Положення, затв. постановою Правління НБУ 02.01.2019 № 6. – Текст. дані. – Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006500-19#n11>. – Назва з екрана.
 12. Про порядок відкриття і закриття рахунків клієнтів банків та кореспондентських рахунків банків – резидентів і нерезидентів [Електронний ресурс]: Інструкція, затв. постановою Правління НБУ 12 листопада 2003 року №492 зі змінами та доповненнями: у ред. постанови Правління НБУ від 17.01.2020, підстава – v0007500-20. – Текст. дані. – Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03#Text>. – Назва з екрана.
 13. Уніфіковані правила та звичаї для документарних акредитивів № 600 від 01.07.2007 р. [Електронний ресурс]: Правила Міжнародної торговельної палати: [веб-сайт інформаційно-аналітичної системи по законодавству України]. – Текст, дані. – Режим доступу: <http://consultant.parus.ua/?doc=00GTQ81A59>. – Назва з екрана.
 14. Уніфіковані правила по інкасо № 550 від 01.01.1996 р. [Електронний ресурс]: Правила Міжнародної торговельної палати: [веб-сайт інформаційно-аналітичної системи по законодавству України]. – Текст, дані. – Режим доступу: <http://consultant.parus.ua/?doc=057BN7B322&abz=83U7O>. – Назва з екрана.
 15. Банківські операції : підручник / за ред. В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янської. – К. : Знання, 2010. – 227 с.
 16. Береславська О. І. Міжнародні розрахунки та валютні операції : навч. посіб. / Береславська О. І. – Ірпінь : Університет ДФС України, 2019. – 368 с.

17. Боринець С. Я. Міжнародні валютно-фінансові відносини : підручник / Боринець С. Я. – [5-те видання, переоб. і доп.]. – К. : Знання, 2008. – 582 с.
18. Івасів Б. С. Міжнародні розрахунки та валютні операції : навч. посіб. / Івасів Б. С., Прийдун Л. М., Рудан В. Я. – Тернопіль : Вектор, 2013. — 572 с.
19. Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції : навчальний посібник / [Носач Л. Л., Величко К. Ю., Печенка О. І., Зосимова Ж. С., Сокол Н. А.]. – Харків : Видавництво «Форт», 2016. – 240 с.
20. Петрашко Л. П. Валютні операції : навч. посіб. / Петрашко Л. П. – [2-ге вид., переробл. і доповн.]. – К. : Знання, 2012. – 271 с.
21. Руденко Л. В. Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції : підручник / Руденко Л. В. – Київ : ЦУЛ, 2003. – 616 с.

Навчальне видання

**Віталій Володимирович Зянько
Ірина Юріївна Єпіфанова
Дмитро Петрович Мельничук**

МІЖНАРОДНІ РОЗРАХУНКИ І ВАЛЮТНІ ОПЕРАЦІЇ

Навчальний посібник

Рукопис оформлено *В. Зянько*

Редактор *Т. Старічек*

Оригінал-макет підготував *Г. Багдасар'ян*

Підписано до друку 21.07.2021 р.
Формат 29,7×42¼. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman.
Друк різнографічний. Ум. друк. арк. 6,35.
Наклад 50 (1-й запуск 1–21) пр. Зам. № 2021-079.

Видавець та виготовлювач
Вінницький національний технічний університет,
інформаційний редакційно-видавничий центр.
ВНТУ, ГНК, к. 114.
Хмельницьке шосе, 95,
м. Вінниця, 21021.
Тел. (0432) 65-18-06.
press.vntu.edu.ua;
Email: irvc.vntu@gmail.com.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.